

POSTUPANJE S OPASNIM POČINITELJIMA KAZNENIH DJELA NAKON PUNOG IZVRŠENJA KAZNE ZATVORA: IZAZOVI I DILEME

Snježana Maloić

Ministarstvo pravosuđa i uprave, Uprava za zatvorski sustav i probaciju

✉ E-mail: snjezana.maloic@mpu.hr

SAŽETAK

U radu se razmatraju mogući načini postupanja s opasnim punoljetnim počiniteljima kaznenih djela nakon punog izvršenja kazne zatvora, odnosno mjera koje se u svijetu izvršavaju prema tim počiniteljima, temeljem procjene visokog rizika ponovnog počinjenja teškoga kaznenog djela i nanošenja ozbiljne štete budućim žrtvama. Radi se o vrlo kontroverznoj temi koja izaziva mnoge rasprave, a koja u Hrvatskoj postaje aktualnom uvođenjem sigurnosne mjere zaštitnog nadzora nakon punog izvršenja kazne zatvora. Cilj je rada upozoriti na nužnost jasne i učinkovite nacionalne zakonske regulative vezane uz tu mjeru te na potrebu primjene i izvršavanja u skladu s europskim preporukama i suvremenim spoznajama. U radu su analizirane europske preporuke, neka inozemna iskustva, izazovi i dileme povezani s tim mjerama te specifični izazovi povezani s procjenom rizika i upravljanjem rizikom. Uz kritičku analizu aktualnih izazova i dilema u hrvatskom kontekstu, zaključno se nude specifične preporuke za hrvatski kaznenopravni sustav i praksu.

Ključne riječi: sigurnosno preventivno zatvaranje, zaštitni nadzor, opasni počinitelji, rizik, kriminalni povrat

UVOD

U radu će se razmatrati mogući načini postupanja s punoljetnim počiniteljima kaznenih djela nakon punog izvršenja kazne zatvora, kod kojih je procijenjena razina rizika upozorila na visoku razinu vjerojatnosti kriminalnog povrata i nanošenja ozbiljne štete budućim žrtvama, odnosno na visoku opasnost koju počinitelj predstavlja za zajednicu. U tom smislu u radu će se razmatrati dvije mjere namijenjene opasnim počiniteljima nakon punog izvršenja kazne zatvora: sigurnosno preventivno zatvaranje (engl. *secure preventive detention*) i preventivni nadzor (engl. *preventive supervision*). Pri tome će se detaljnije govoriti o mjeri preventivnog nadzora, budući da je ta mjera već predviđena u okviru hrvatskog zakonodavstva, dok mogućnost sigurnosnoga preventivnog zatvaranja još nije propisana. Kaznenim zakonom¹ koji je na snagu stupio 1. siječnja 2013. godine – dalje u tekstu KZ/11, prvi put u Hrvatskoj uvedena je mogućnost preventivnoga nadzora otpuštenog počinitelja nakon punog izvršenja kazne zatvora. Propisivanje te mogućnosti dovelo je do više dilema vezanih uz primjenu te mjere. Dodatno, postojeća objavljena obrazloženja članka 76. važećeg KZ/11, kojim

¹ Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19.

je propisana mogućnost preventivnog odnosno zaštitnog nadzora otpuštenog počinitelja nakon punog izvršenja kazne zatvora, pokazuju da u teoriji i praksi postoji nesuglasje u tumačenju toga članka (Novoselec i Martinović, 2019; Turković i sur., 2013). Pretraživanjem hrvatskih znanstvenih baza podataka, to jest portala znanstvenih časopisa u Republici Hrvatskoj² i portala hrvatske znanstvene bibliografije³ prema ključnim riječima: opasan/visokorizičan, počinitelj/osuđenik/zatvorenik i preventivno /sigurnosno zatvaranje/ zaštitni nadzor, u razdoblju od 2000. do 2020. godine nailazi se tek na jedan rad kojim se problematizira razmatrane mjere (Derenčinović, 2014).

Budući da se radi o društveno važnoj temi, sa stajališta zaštite društva, ali i poštovanja temeljnih ljudskih prava i sloboda, a što će kasnije biti dodatno razloženo, cilj je rada upozoriti na nužnost jasne i učinkovite nacionalne zakonske regulative vezane uz tu mjeru te na potrebu njezine primjene i izvršavanja u skladu s europskim preporukama. S tim ciljem, u radu se najprije analizira europske preporuke te neka inozemna iskustva, izazove i dileme povezane s primjenom i izvršavanjem razmatranih mjera. S obzirom na usku povezanost opasnosti odnosno rizika i tih mjera, posebno se analizira koncepte i pristupe procjeni rizika, potom specifične izazove povezane s aktualnom procjenom, te u konačnici i izazove upravljanja rizikom od kriminalnog povrata. Vezano uz razmatrane mjere analizira se i hrvatski zakonodavni okvir i aktualne izazove i dileme u hrvatskom kontekstu da bi se temeljem svih provedenih analiza zaključno ponudilo specifične preporuke za hrvatski kaznenopravni sustav i praksu.

MEĐUNARODNE PREPORUKE

Za potrebe rada analizirana su i sažeto prikazana tri najrelevantnija dokumenta Vijeća Europe u odnosu na mjere koje se nakon izvršene kazne zatvora primjenjuju prema počiniteljima kojima nije odobren raniji, odnosno uvjetni otpust, i za koje je procijenjeno da će i nakon dugotrajne kazne predstavljati rizik odnosno opasnost za društvo.

Preporukom Vijeća Europe (2003)²² o uvjetnom otpustu (Council of Europe, 2003a), uvjetni se otpust sugerira kao realna mogućnost za sve počinitelje kojima je izrečena zatvorska kazna, ali tek nakon što procijenjena razina rizika značajnije ne ugrožava društvo. Naglasak je na zaštiti društva smanjenjem rizika primjenom rehabilitacijskih intervencija i dugoročnom socijalnom reintegracijom počinitelja. Preporukom se potiče korištenje i razvoj pouzdanih instrumenata procjene rizika i potreba, koji se zajedno s drugim metodama procjene trebaju koristiti pri donošenju odluka o uvjetnom otpustu. Naime, činjenica je da se rizik od kriminalnog recidiva ne smanjuje kod svih počinitelja tijekom izvršavanja kazne.

Preporukom Vijeća Europe (2003)²³ o načinu vođenja zatvorenika s doživotnim i ostalim dugotrajnim kaznama od strane zatvorskih uprava (Council of Europe, 2003b), kao ciljevi rada s počiniteljima osuđenima na doživotni zatvor ili dugotrajnu kaznu, to jest kaznu od pet i više godina, ističu se: (1) osiguravanje zatvora kao sigurnih mjesta za te i druge zatvorenike, za službenike i posjetitelje, (2) smanjivanje štetnih učinaka doživotnoga i dugotrajnog zatvora, (3) povećanje mogućnosti da ti zatvorenici budu uspješno reintegrirani u društvo. Vidimo da i kod ovako dugih

² <http://hrcak.srce.hr/>

³ <http://bib.irb.hr/index.html>

kazni zatvora, kada počinitelji nekada i veći dio života provedu u zatvoru, krajnji cilj postupanja ostaje socijalna reintegracija, da bi se trajno zaštitilo društvo koje se u međuvremenu privremeno štiti zatvaranjem do smanjenja rizika. Međutim, pitanje je što činiti u situacijama kada je kazna izvršena, a rizik za ponavljanje kaznenog djela ostane visok.

Preporukom Vijeća Europe (2014)³ o opasnim počiniteljima (Council of Europe, 2014), rizik od opasnih počinitelja definira se kao visoka vjerojatnost ponovnog počinjenja vrlo teškoga seksualnoga i/ili nasilnoga delikta. Opasnim se počiniteljem smatra osobu koja je osuđena za vrlo težak seksualni delikt ili vrlo nasilno kazneno djelo protiv drugih osoba i kod koje postoji visoka vjerojatnost ponovnoga počinjenja takvoga kaznenog djela. Ističe se da se radi o malom broju počinitelja u okviru populacije počinitelja kaznenih djela, pri čemu duljina kazne zatvora ne može biti jedini kriterij. Ključnim se naglašava razvoj kriterija procjene koji trebaju uključivati nasilje ili seksualno nasilje, obilježja koja upozoravaju na znatan i kontinuiran rizik od nasilja, odnosno seksualnog nasilja, kao i dokaze da blaže mjere nisu dale rezultate. Kod opasnih počinitelja specifično se govori o dvjema mogućnostima ograničavanja slobode nakon izvršene kazne zatvora – sigurnosnom preventivnom zatvaranju i preventivnom nadzoru. Sigurnosnim preventivnim zatvaranjem smatra se zatvaranje o kojem odlučuje sud, koje se određuje i izvršava u skladu s nacionalnim zakonodavstvom, pri čemu se ne određuje samo temeljem kaznenog djela, već i temeljem procjene da bi počinitelj mogao počinuti vrlo teško kazneno djelo u budućnosti. Preventivnim nadzorom podrazumijevaju se postupci kontrole, nadzora, praćenja, ili ograničavanja kretanja, koji se primjenjuju nakon punog izvršenja kazne zatvora. Također, ne izriče se samo temeljem počinjenoga kaznenog djela, već se kao i kod sigurnosnoga preventivnog zatvaranja određuje temeljem procjene koja upućuje na to da bi počinitelj u budućnosti mogao počinuti vrlo teško kazneno djelo. Preporukom se naglašava da je s opasnim počiniteljima, kao i sa svim drugima, potrebno postupati uz poštovanje njihovih ljudskih prava i temeljnih sloboda, u skladu s njihovim pojedinačnim situacijama i potrebama, na način da se istovremeno štiti društvo. Ističe se da dugoročni cilj upravljanja rizikom treba biti, kada je to moguće, sigurna socijalna reintegracija u društvo, uz zaštitu društva od rizika koji predstavlja počinitelj. Nužnim se smatra izrada individualnog plana uz procjenu i upravljanje rizikom u skladu s praksom temeljenom na rezultatima istraživanja (engl. *evidence based practice*), dakle uz rehabilitacijske intervencije.

Svrha je tih preporuka pomoći europskim državama u postupanju s opasnim počiniteljima. Naime, mogućnost određivanja odnosno izvršavanja mjera i nakon izvršene kazne zatvora dovodi do političkih, pravnih i stručnih rasprava u mnogim zemljama, s obzirom na niz izazova od kojih će neki biti preciznije razmatrani u nastavku rada.

NEKA INOZEMNA ISKUSTVA, DILEME I IZAZOVI

Promišljanje postupanja s opasnim počiniteljima kaznenih djela nakon punog izvršenja kazne zatvora podrazumijeva analizu vrlo složene problematike, naročito vezanu uz mjeru sigurnosnoga preventivnog zatvaranja. Vezano uz uvođenje te mjere u mnoga zakonodavstva, upozorava se na više otvorenih ključnih pitanja (Derenčinović, 2014; Keyzer i Blay, 2006; Michaelsen, 2012; Mühlenbrock, 2020):

1. Opravdava li potreba zaštite društva preventivno zatvaranje i može li to biti jedina svrha te mjere?
2. Kojim je počiniteljima uopće opravdano odrediti sigurnosno preventivno zatvaranje, nakon što su izvršili kaznu zatvora izrečenu temeljem počinjenoga kaznenog djela?
3. Predstavlja li sigurnosno zatvaranje zapravo dvostruko kažnjavanje zatvaranjem za isto kazneno djelo?
4. Koliko bi preventivno sigurnosno zatvaranje u maksimumu smjelo trajati?
5. U kojoj su mjeri uvođenje i povećana primjena sigurnosnog zatvaranja u pojedinim državama zapravo reakcija na medijske kampanje i zahtjeve javnosti za strožim kažnjavanjem, a koliko se zaista radi o mjerama nužnima za sigurnost društva?
6. U kojoj su mjeri procjene rizika koji predstavljaju počinitelji kaznenih djela kojima je određeno sigurnosno zatvaranje točne, s obzirom na neke studije koje upozoravaju na moguću višu procijenjenu razinu rizika od stvarno postojeće?

Na ta pitanja nije moguće detaljno i sveobuhvatno odgovoriti ovim radom, stoga se nude inicijalne postavke za daljnja promišljanja i analize, dok se sustavna i detaljna analiza donosi uglavito vezano uz izazove i dileme povezane s procjenom i upravljanje rizikom.

Kao osnovni kriterij za primjenu mjere sigurnosnoga preventivnog zatvaranja navodi se postojanje ekstremne prijetnje za počinjenje najtežih nasilnih i seksualnih delikata, a koja mora proizlaziti iz konkretnih osobnih okolnosti i ponašanja počinitelja (Pösl i Dürrm, 2012). Samo je po sebi jasno da pritisci javnosti i općenite kritike pravosuđa ili političke vlasti nikada ne bi smjele imati neželjen učinak u konkretnim sudskim predmetima pa tako ni pri donošenju odluka o preventivnom zatvaranju. Ipak, za svako je društvo općenito važno na koji se način postupa s nasilnim počiniteljima, počiniteljima teških seksualnih delikata i povratnicima u činjenju kaznenih djela radi zaštite ranijih i potencijalnih budućih žrtava. U tom smislu zastupa se i potreba preventivnog postupanja u situacijama kada se i nakon izvršene kazne zatvora i nadalje radi o društveno opasnim počiniteljima. Za navedeno su nužna i adekvatna nacionalna zakonska rješenja, odnosno mogućnosti. Primjerice, Urbaniok, Rossegger i Endrass (2006) proveli su istraživanje koje je uključivalo devet slučajeva visokorizičnih zatvorenih počinitelja u razdoblju od 1997. do 2005. godine u kantonu Zürich u Švicarskoj. Svaki počinitelj počinio je više teških nasilnih i seksualnih kaznenih djela. Svih osmero tijekom kazne zatvora procijenjeni su visoko opasnim i razmatrana je mogućnost preventivnog zatvaranja. U dva slučaja postojala je mogućnost obraćanja sudu da se odredi preventivno zatvaranje, prijedlozi su odbijeni u obama, između ostalog i zbog nepouzdanosti procjene rizika. Osmoricu počinitelja u okviru istraživanja bilo je moguće pratiti nakon kazne (jedan je protjeran iz zemlje). Svi praćeni nakon otpusta počinili su teška kaznena djela, od čega su četvorica počinila silovanja, jedan ubojstvo, jedan tjelesnu ozljedu i iznudu, dvojica seksualno zlostavljanje djece, ukupno prema 24 žrtve. Sedmorica od njih kazneno djelo počinila su unutar godine dana od otpusta. Kako obrazlažu autori (Urbaniok, Rossegger i Endrass, 2006), u Švicarskoj je preventivno zatvaranje nakon izrečene kazne zatvora moguće naknadno odrediti samo ako je opasnost postojala u momentu donošenja presude, a nije adekvatno zakonski razmotrena i prepoznata ili ako su se tijekom kazne pojavile nove činjenice, koje nisu mogle biti prepoznate tijekom donošenja

presude. Inače, počinitelj osuđen na zatvorsku kaznu mora biti otpušten nakon punog izvršenja kazne, čak i kada postoje indikacije visoke opasnosti. Iako se puštanje na slobodu počinitelja koji i nadalje predstavljaju opasnost za društvo čini neodgovornim, činjenica je da su sudovi i zatvorski sustav uvijek obvezni postupati u skladu s nacionalnim zakonodavstvom, pri čemu su obvezni štiti i temeljna ljudska prava i slobode počinitelja.

Pitanje mjera sigurnosnoga preventivnog zatvaranja i preventivnog nadzora nakon punog izvršenja kazne zatvora, a pogotovo mogućnosti njihova naknadnog određivanja tijekom izvršavanja kazne, u mnogim je državama predmet rasprava (Padfield, 2010). S jedne strane postavlja se pitanje može li sud već tijekom suđenja znati hoće li počinitelj biti opasan i nakon kazne zatvora, dok se s druge strane naglašava da svako ograničavanje slobode pa i preventivno treba biti vezano uz počinjeno kazneno djelo i određeno u sudskom postupku zbog počinjenog djela. Nadalje, otvara se pitanje granice do koje kaznenopravni sustav ima pravo zadirati u temeljna ljudska prava i slobode počinitelja temeljem procjene rizika, a bez počinjenja novoga kaznenog djela. Istovremeno, postavlja se i pitanje trajanja tih mjera jer se, primjerice u Njemačkoj, preventivno zatvaranje prema počinitelju može primjenjivati doživotno, kao i uvjeta pod kojima i u kojima bi se te mjere trebale izvršavati. Ističe se da jedini cilj preventivnoga sigurnosnog zatvaranja ne smije biti što dulja maksimalna izolacija počinitelja od društva, uz naglašavanje preventivnog aspekta te mjere, to jest da se ne radi o kazni (Pösl i Dürr, 2012). Vezano uz sigurnosno preventivno zatvaranje, protiv Njemačke je primjerice bilo pokrenuto više postupaka pri Europskom sudu za ljudska prava, pri čemu je u nekima sud konstatirao povredu članka 5. (pravo na slobodu) i članka 7. (zakonitost) Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (opširnije u Derenčinović, 2014). Jedan su od razloga bili i uvjeti izvršavanja mjere, budući da su počinitelji kojima je bilo određeno preventivno zatvaranje nastavili boraviti u istim zatvorskim uvjetima u kojima su izvršavali i kaznu zatvora (Pösl i Dürr, 2012). U literaturi se upozorava da su zatvorski uvjeti u kojima se izvršava ta mjera u nekim zemljama i lošiji od uvjeta u kojima se izvršava kazna zatvora (Padfield, 2010). Stoga se ističe da te osobe nisu kažnjene, već su zatvorene zbog sigurnosti društva te da se uvjetima u maksimalno mogućoj mjeri trebaju poštovati njihova prava. Dakle, opravdana su samo ograničenja koja je minimalno potrebno poduzeti da bi se zaštitilo društvo, i to kod relativno malog broja počinitelja kod kojih je to zaista nužno. U konačnici, život u uvjetima preventivnog zatvaranja treba biti što sličniji životu na slobodi i povezan sa životom na slobodi u maksimalno mogućoj mjeri koliko je to s obzirom na sigurnost društva moguće (Pösl i Dürr, 2012).

Poseban je izazov zakonskim normama definirati, to jest propisati opasnost odnosno rizik koji predstavlja počinitelj. Koga će se smatrati opasnim počiniteljem i na koji način će se s njime postupati, ovisi o zakonodavstvu pojedine države. Da bi netko bio proglašen opasnim počiniteljem primjerice u Velikoj Britaniji, nije dovoljna samo procjena visoke vjerojatnosti ponavljanja kaznenog djela, već je nužna i procjena visokog rizika od nanošenja ozbiljne štete, što znači da je počinio kazneno djelo koje uključuje nasilje, seksualno nasilje ili terorizam, a za koje je propisana kazna zatvora najmanje 15 godina (Defence Solicitors London, 2018).

Pri odlučivanju o izboru vrste i mjere kaznenopravne sankcije i o mjerama nakon punog izvršenja kazne zatvora, sudci često koriste pisana izvješća različitih stručnjaka (primjerice psihijatar). Izvješće vezano uz donošenje sudske odluke u pojedinim zemljama, primjerice u Švedskoj, Češkoj, Estoniji, Engleskoj, Njemačkoj, Francuskoj, Nizozemskoj, Mađarskoj i Poljskoj, dostavljaju i

probacijske službe (Maloić i Rajić, 2012). Europske su zemlje tradicionalno sklonije kliničkoj procjeni rizika koji predstavlja počinitelj (Giovannangeli i sur., 2000; prema Padfield, 2010), dok je aktualna zastupljenija u Sjevernoj Americi, iako je sve prisutnija i u europskim zemljama (Padfield, 2010; Rettenberger i Eher, 2006). Postavlja se pitanje, koja je procjena rizika odnosno opasnosti bolja, klinička ili aktualna, a što će se kasnije analizirati u nastavku rada.

Prethodno je potrebno istaknuti da Padfield (2010), temeljem analize te problematike u više europskih zemalja, upravo procjenu opasnosti odnosno rizika koju predstavlja počinitelj ističe jednim od najvećih izazova. Naime, postavlja se pitanje, u kojoj mjeri to da je netko kaznenim djelom nanio ozbiljnu štetu (engl. *serious harm*), zapravo može biti prediktivno u smjeru da će osoba ponovo počinuti takvo djelo. Također se, vezano uz procjenu vjerojatnosti da će osoba uopće ponovo počinuti kazneno djelo, naglašava da zasad ne postoji način procjene ni predikcijski instrument kojim bi se moglo s apsolutnom sigurnošću izmjeriti tu vjerojatnost. Upravo ta činjenica dovodi do velikih dilema. Naime, ako rizik odnosno opasnost koju predstavlja počinitelj definiramo jednim od kriterija za određivanje razmatranih mjera i ograničavanje njegovih prava i sloboda, postavlja se pitanje, kako ćemo rizik odnosno opasnost pouzdano izmjeriti odnosno procijeniti. Stoga je nužno detaljnije analizirati upravo koncepte i izazove povezane s procjenom rizika od kriminalnog povrata.

KONCEPTI I PRISTUPI PROCJENI RIZIKA

Kemshall (1996; prema Kemshall, 2001) definira rizik od ponovnoga počinjenja kaznenog djela kao neizvjesnu predikciju budućeg ponašanja, uz mogućnost da budući ishod bude štetan i negativan. Obrazlaže da se procjena rizika može okarakterizirati kao kalkulacija vjerojatnosti da će se dogoditi štetno ponašanje ili događaj, a koja uključuje i procjenu učestalosti ponašanja/događaja, vjerojatnom učinku i potencijalnim žrtvama. Nadalje, rizik od nanošenja ozbiljne štete počinjenjem novoga kaznenog djela možemo definirati kao rizik od događaja koji je ugrožavajući za život i/ili traumatičan, kod kojeg se očekuje da će oporavak biti težak ili nemoguć, neovisno o tome radi li se o fizičkim ili psihološkim posljedicama (Clift, 2010). Ključnim problemom vezanim uz rizik koji predstavlja pojedini počinitelj za sigurnost društva, ističe se pitanje točnosti procjene rizika. Naime, kod svake procjene rizika četiri su moguća ishoda (Collins, 2014; Kemshall, 2001; Ricijaš, 2006):

- procjena rizika može biti točna na način da točno predviđa da će se štetno ponašanje dogoditi ili da se štetno ponašanje neće dogoditi
- procjena može biti pogrešna na način da ne identificira rizik od štetnog ponašanja, a ono se ipak dogodi, ili da se rizik od štetnog ponašanja predvidi, a ponašanje se ne dogodi.

Dva su osnovna pristupa procjeni rizika od kriminalnog povrata: klinički i aktuarski (Clift, 2010; John Howard Society of Alberta, 2000; Kamshall, 2001). Harris (2006) procjenu rizika od kriminalnog povrata dodatno dijeli na nestrukturiranu kliničku, strukturiranu kliničku i aktuarsku. Nestrukturirana klinička procjena temelji se na izvježbanosti profesionalne intuicije i vještina, gdje se temelji za procjenu nalaze iz intervjua, povijesti klijenta, pojedinih psihometrijskih instrumenata i konzultacija s drugim stručnjacima (Meehl, 1954; prema Harris, 2006). Strukturirana klinička procjena podrazumijeva korištenje rezultatima formalnih instrumenata koji nisu primarno osmišljeni i validirani za

predikciju recidivizma ili jesu, ali uključuju samo čestice odabrane zbog njihove vjerojatnosti utjecaja na recidivizam (opširnije u Harris, 2006). Kliničkom se pristupu, koji se u najvećoj mjeri temelji na interpretaciji i procjeni stručnjaka pojedinca, zamjera moguća subjektivnost stručnjaka, podložnost „ljudskoj“ pogrešci i podložnost manipulaciji osobe koju se procjenjuje (Ricijaš, 2006). Ključna je razlika između strukturirane kliničke i aktuarne procjene to što klinička uključuje samo čestice za koje je poznato da koreliraju s izlaznim varijablama, što je utvrđeno statističkim analizama na reprezentativnim uzorcima praćenima u određenom vremenskom razdoblju. Kod aktuarskog pristupa, ovisno o instrumentu, te čestice mogu biti ponderirane ili drugačije matematički manipulirane i kombinirane da bi se optimizirala predikcija točnosti – viši rezultati na aktuarskim instrumentima stoga korespondiraju s većom vjerojatnošću recidivizma (Harris, 2006).

Aktuarskim se pristupom zapravo nastojalo prevladati nedostatke kliničke procjene. Aktuarri rizik, tj. statistička kalkulacija vjerojatnosti rizika koja proizlazi iz statističkih modela temeljenih na različitim skupinama populacije, u 20. je stoljeću najprije razvijena u industriji osiguranja, a potom i u ekonomiji, zdravstvu i drugim područjima. Iako se korijeni mogu pratiti u kasno 18. stoljeće, model aktuarne pravde (engl. *actuarial justice*) razvijen je 80-ih godina prošlog stoljeća (Robert, 2007). Radi se o konceptualnom modelu kaznenopravnog sustava koji se fokusira na upravljanje budućim rizicima, a manje na samu rehabilitaciju pojedinaca. Naime, nastavno na pokret *Ništa ne funkcionira* (engl. *Nothing works*) u okviru kojeg su pokušaji rehabilitacije počinitelja ocijenjeni neučinkovitima, kasnih 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća došlo je do novog pokreta u penološkoj ideologiji i praksi i nastanka novog koncepta nazvanog *nova penologija* (engl. *new penology*) (Feeley i Simon, 1992; prema O'Malley, 2008; White, 2005). Nova penologija u prvom redu bavi se razvojem tehnika za identificiranje, klasificiranje i upravljanje skupinama počinitelja u skladu s opasnostima koje oni predstavljaju (James, Eisen i Subramanian, 2012). Naglasak je stavljen na izgradnju sustava upravljanja rizikom, u svrhu reduciranja recidivizma i povećanja sigurnosti građana (Siegel i Bartollas, 2011). Osnovna je svrha prikupljanja informacija o počiniteljima određivanje potrebne razine nadzora, ograničavanja i kontrole (Feeley i Simon, 1992; prema O'Malley, 2008; Raynor i Robinson, 2009).

Paralelno se s razvojem tog koncepta, pokretom Što funkcionira? (engl. *What works?*) poticalo korištenje znanosti i znanstvenim istraživanjima u rješavanju problema povezanih s kriminalom, čime dolazi do razvoja koncepata i praksa utemeljenih na čvrstim dokazima učinkovitosti rehabilitacije u reduciranju recidivizma i povećanju sigurnosti zajednice (engl. *Evidence Based Practice – EBP*). Ističu se tri važna načela povezana s rizikom (Andrews i Bonta, 2010; Collins, 2014; Cullen i Gendreau, 2001; Heeder, 2012; White, 2005): (1) kriminalni recidiv može se predvidjeti validiranim instrumentima procjene rizika kojima se identificiraju rizični čimbenici za koje je istraživanjima utvrđeno da doprinose pojavnosti kriminalnog ponašanja, (2) vjerojatnost recidiva može se smanjiti usklađivanjem razine rehabilitacijskih intervencija s razinom rizika koju predstavlja počinitelj i (3) najviše intervencija potrebno je usmjeriti prema počiniteljima najvišeg rizika. Vezano uz načine procjene rizika uobičajeno se govori o četirima generacijama procjene rizika (Andrews, Bonta i Wormith, 2006; Bonta i Andrews, 2007; Byrne i Pattavina, 2017; Heeder, 2012; Hyatt i Chanenson, 2016; Ricijaš, 2006; Ricijaš, 2012) – Tablica 1.

Tablica 1. Generacije razvoja procjene rizika (Andrews, Bonta i Wormith, 2006; Bonta i Andrews, 2007; Byrne i Pattavina, 2017; Heeder, 2012; Hyatt i Chanenson, 2016; Ricijaš, 2006; Ricijaš, 2012)

Instrument procjene rizika	
1. generacija	— klinička procjena koja u najvećoj mjeri počiva na subjektivnoj procjeni i iskustvu procjenitelja i omogućava tek grubu razliku visokorizičnih od niskorizičnih počinitelja
2. generacija	— za procjenu se koristi empirijski pristup i aktualna baza; uglavnom uključeni statički čimbenici rizika, tj. čimbenici na koje više nije moguće utjecati
3. generacija	— uz statičke, uključeni su i promjenjivi, dinamički čimbenici rizika odnosno kriminogene potrebe, pri čemu je naglasak na prepoznavanju potreba počinitelja u okviru kojih je potrebna moguća intervencija da bi se smanjio rizik
4. generacija	— sveobuhvatni instrument temeljeni na rezultatima istraživanja koji obuhvaćaju širok opseg promjenjivih i nepromjenjivih čimbenika rizika, prepoznavanje potreba za rehabilitacijskim intervencijama, izradu individualnog plana, ali i mogućnost naknadnog praćenja promjena razine rizika

Neki instrumenti 4. generacije osim individualnog plana sada već sadrže i plan postojećih resursa u zajednici, uz identificiranje manjka usluga i ostalih rizičnih čimbenika u okruženju počinitelja (Byrne i Pattavina, 2017). Očekuje se da će 5. generacija procjene rizika podrazumijevati instrumente koji razlikuju procjenu individualnog rizika od procjene rizika koji predstavlja samo okruženje počinitelja, dakle i procjenu kapaciteta zajednice te sigurnosti zajednice ako počinitelj ostane u njoj ili se u nju vraća (Byrne i Pattavina, 2017, Ricijaš, 2012). Pristupom Što funkcionira? ističe se da se više ne radi o instrumentima aktuarne pravde, već o procjeni rizika koji predstavlja pojedinac, usmjerenoj na rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju počinitelja i osiguravanje potrebnih rehabilitacijskih intervencija i socijalnih usluga.

Imajući u vidu znanstvenu utemeljenost aktuarne instrumenata 4. generacije, kao i činjenicu da ti instrumenti uz točniju predikciju prepoznaju i kriminogene potrebe na koje treba djelovati da bi se rizik smanjio, logično bi bilo kod procjene rizika oslanjati se na aktuarne procjene. No, i taj način procjene donosi neke ozbiljne, još uvijek neprevladane izazove.

IZAZOVI POVEZANI S AKTUARNOM PROCJENOM RIZIKA

Analizom ranije navedenih europskih preporuka vidimo da se i nadalje sugerira istovremena primjena kliničke i aktuarne procjene te se postavlja pitanje zašto je tome tako. Odgovore se nalazi u dvama smjerovima: (1) primjena instrumenata procjene se i nadalje u određenoj mjeri veže uz aktuarne pravdu i (2) pitanje točnosti, pouzdanosti i načina primjene aktuarne instrumenata procjene je i nadalje otvoreno.

Castel (1991; prema Silver i Miller, 2002) smatra da pojedinac potencijalno utjelovljuje opasnost, a da rizik utjelovljuje skupina; ističe da rizik u okviru aktuarskog pristupa proizlazi iz empirijske baze podataka koja prezentira obrasce/uzorke statističkih relacija između skupina i pojedinaca. Dakle, prema tom autoru postupanje prema počinitelju više se ne temelji na biografskom znanju o njemu, već na različitim skupinama populacije i distribuciji rizika među njima. Smatra da je racionalizacija rizika doprinijela tomu da se zapravo više ne postupa prema konkretnom počinitelju, već prema aktuarom čovjeku, koji postaje metom novih pa i preventivnih sustava nadzora i ograničenja (Robinson, 2002). Hyatt i Chanenson (2016) osvrću se na kritike korištenja aktuarne procjene tijekom suđenja, kojima se propituje opravdanost korištenja podacima prikupljenim na

različitim skupinama počinitelja za predikciju ponašanja pojedinog počinitelja, kao jedinog kriterija za donošenje odluka. Naročito se problematičnim ističe mogućnost postupanja prema počinitelju zbog budućeg kaznenog djela koje bi tek mogao počinuti, a ne samo temeljem već počinjenog djela (Silver i Miller, 2002). Sve navedeno smatra se naročito zabrinjavajućim sa stajališta temeljnih ljudskih prava i sloboda (Whitty, 2007). Bullock (2010) naglašava i da se aktuarskom pravdom naglasak isključivo stavlja na individualne čimbenike, odgovornost i krivnju bez razmatranja socijalnih čimbenika i odgovornosti društva i države za kriminal. Upozorava, kao i drugi autori (primjerice, Silver i Miller, 2002; Phillips, 2011), i da se standardizirana procjena rizika ne provodi samo radi procjene počinitelja, već i da bi se povećao kredibilitet organizacija koje ga provode (primjerice, veći broj počinitelja označuje se visokorizičnima da bi se organizacija zaštitila od moguće pogreške) za nadzor rada osoblja i zbog fiskalne kontrole i smanjenja troškova.

Harris (2006) ističe da su istraživanja usmjerena na usporedbu točnosti predikcije nestrukturirane kliničke procjene i aktuarskih alata uglavnom pokazala prednosti aktuarske procjene, dok je rijetko nestrukturirana klinička bila točnija, ali je ponekad ipak bila. Nadalje, usporedba strukturiranih kliničkih alata s aktuarskima otkrila je da klinički alati ponekad daju jednako dobre, ili čak bolje rezultate od aktuarskih, iako su aktuarski daleko češće imali bolju prediktivnu valjanost. Dijelu se aktuarskih instrumenata zamjera da ne uključuju primjerice bjegove iz različitih institucija ili devijantne seksualne interese, kao i da ne mogu uključiti sva individualna obilježja, izvanredne okolnosti i rijetke događaje (Bullock, 2010; Harris, 2006). Vezano uz primjenu instrumenata, napominje se da noviji instrumenti kao što je to na primjer engleski OASyS⁴, danas dopuštaju počinitelju da i sam govori o svojim potrebama, kao i probacijskom službeniku iznošenje stručne prosudbe (u pokušajima da se odgovori na primjedbe upućivane aktuarskoj procjeni). Zbog toga OASyS, za razliku od nekih ranijih instrumenata (kao na primjer *LSI-R instrument*⁵), više nije „čisti“ aktuarski instrument, već se donekle radi i o strukturiranoj kliničkoj procjeni (Bullock, 2010, Clift, 2010). Istovremeno, upozorava se da probacijski službenici, ranije educirani isključivo za aktuarsku procjenu, više nemaju potrebno obrazovanje nužno da bi proveli kliničku procjenu rizika koji predstavlja počinitelj (Byrne i Pattavina, 2006). Nadalje, istraživanja pokazuju da se ne radi uvijek adekvatna i cjelovita procjena, iz različitih razloga – pojednostavljivanje instrumenata i njihove primjene, nedostatak vremena, manjak kvalificirana osoblja, nedovoljna educiranost službenika, velik broj predmeta (Bullock, 2010; Padfield, 2010).

No, bez obzira na svoje nedostatke, aktuarski se instrumenti generalno ocjenjuju superiornijima u odnosu na kliničku procjenu (Collins, 2014; Harris, 2006; Holsinger i sur., 2001; VanBenschoten, 2008):

1. ograničavaju diskreciju koja bi inače mogla rezultirati pogrešnim i konzervativnim predikcijama – izbjegavaju se perceptualne pristranosti i kognitivne pogreške kod procjenitelja;
2. koriste se prednošću velike količine informacija i višestrukih analiza – oslanjaju se na empirijske dokaze temeljem velikih slučajnih uzoraka koji sadrže različite varijacije obilježja počinitelja.

4 *Offender Assessment System- OASyS*, engleski instrument koji se u engleskom zatvorskom i probacijskom sustavu koristi za procjenu rizika i kriminogenih potreba počinitelja, a prema uzoru na koji je osmišljen hrvatski aktuarski instrument Sustav procjene počinitelja – SPP

5 *Level of Service Inventory-Revised – LSI-R* – najpoznatiji i najčešće korišten instrument za procjenu rizika i kriminogenih potreba kod odraslih počinitelja

Ipak, i nadalje je glavni problem to što procjenom rizika još uvijek nije moguće reći da će određeni počinitelj sigurno recidivirati, a da drugi neće, ni temeljem aktuarne ni temeljem kliničke procjene. Uvažavanjem prednosti i nedostataka obaju pristupa, postaje jasnije zašto se i nadalje europskim preporukama sugerira istovremena primjena i kliničke i aktuarne procjene, to jest integrativni pristup.

IZAZOVI UPRAVLJANJA RIZIKOM

Glavnim se izazovima, vezano uz upravljanje rizikom (engl. *risk management*), koji za društvo predstavljaju opasni počinitelji kaznenih djela, ističu (Padfield, 2010; Rittossa, 2018):

1. očekivanja javnosti da se taj rizik u potpunosti eliminira, po mogućnosti dugotrajnim ili doživotnim zatvorom;
2. mogući utjecaj pritiska javnosti na kaznene politike i rad pojedinih službi, u smislu strožeg kažnjavanja te intenzivnijeg praćenja i nadzora, bez rehabilitacijskih napora.

Razina rizika koju predstavljaju opasni počinitelji može se smanjiti rehabilitacijskim radom tijekom zatvorske kazne, a potom i radom s počiniteljem u zajednici. No, Padfield (2010) ističe da su očekivanja javnosti često nerealistična, s obzirom na to da su teška kaznena djela doista rijetka i iznimno ih je teško predvidjeti. Pritom naglašava da je upravljanje rizikom moguće, no da upravljanje treba shvatiti više u smjeru smanjenja rizika, a ne njegove eliminacije. Nadalje, rizik koji predstavlja počinitelj može s vremenom i rasti i smanjivati se (Hanson i Harris, 2000) te je stoga bitno raspolagati validiranim aktuarskim instrumentima 4. generacije koji mogu mjeriti promjene razine rizika.

U izboru načina postupanja s opasnim počiniteljima kaznenih djela, to jest u izboru i primjeni mjere nakon punog izvršenja kazne zatvora, nužnim se ističe slijediti tri ključna načela (Derenčinović, 2014; Pösl i Dürr, 2012; Slobogin, 2012):

- 1. proporcionalnosti** – izbor mjere treba odgovarati procijenjenoj razini rizika odnosno opasnosti koju predstavlja počinitelj kaznenog djela;
- 2. primjene manje invazivne mjere** – uvijek je potrebno odabrati preventivni nadzor ako se njime mogu ostvariti preventivni ciljevi – sigurnosno preventivno zatvaranje treba biti krajnja mjera i može se odrediti samo ako ne postoji nijedan drugi način da se zaštiti društvo;
- 3. uvažavanja rehabilitacijskih postignuća** – obvezno je periodično preispitivanje ostvarivanja ciljeva u okviru primijenjene mjere, odnosno preispitivanje razine rizika to jest opasnosti koju predstavlja počinitelj – u slučaju smanjenja rizika preventivno se zatvaranje može zamijeniti i preventivnim nadzorom, ili se preventivni nadzor treba ukinuti.

Analizirajući presude Europskog suda za ljudska prava, Pösl i Dürr (2012) zaključuju da glavna svrha sigurnosnog zatvaranja treba biti smanjenje opasnosti koju počinitelj predstavlja za društvo i dugoročno njegov povratak na slobodu. Dakle, čak i kod te najrigoroznije mjere ističe se obveza upravljanja rizikom, odnosno pripreme počinitelja za prestanak provođenja mjere, u smislu primjene

rehabilitacijskih intervencija i postupne relaksacije uvjeta u kojima se mjera provodi, te svojevrsnih testova za budući otpust, kao što je na primjer dnevni izlazak u zajednicu uz nadzor.

U svrhu upravljanja rizikom koji predstavlja za društvo, počinitelju se mogu u okviru nadzora u zajednici odrediti određene obveze ili zabrane, a koje se najčešće odnose na suradnju s probacijskom službom, obveze vezane uz stanovanje, psihijatrijski tretman, tretmane ovisnosti ili druge tretmane, radne obveze, zabranu stanovanja s djecom, izbjegavanja određenih područja – pri tome ti uvjeti ne bi trebali biti prezahtjevni, već bi uvijek trebali biti razmotreni sa stajališta koristi (Padfield, 2010). Vezano uz upravljanje rizikom važno je znati da su pristupi, primarno zagovarani aktuarnom pravdom, a usmjereni samo na nadzor, ograničenja i praćenja, pokazali vrlo ograničene učinke, pri čemu mogu imati i štetan učinak za socijalnu reintegraciju počinitelja. Potrebno je imati u vidu da (Padfield, 2010; Maloić, 2015):

- elektronički nadzor sam po sebi ima ograničene učinke, dok se satelitsko praćenje pokazuje nedovoljno učinkovitim i skupim;
- registri počinitelja seksualnih delikata, naročito javni, mogu izrazito ugroziti mogućnost socijalne reintegracije počinitelja;
- rigorozan nadzor može paradoksalno dovesti do počinjenja kaznenog djela, iako je i takav rizik kod opasnih počinitelja ponekad nužan.

Nakon provedene analize u više europskih država, Padfield (2010) ističe da su europske probacijske službe sve usmjerenije na kontrolu i nadzor počinitelja, uz menadžerijalistički pristup nekih od njih probacijskom radu općenito (Phillips, 2011). I inače se sve češće upozorava na nužnost konzistentne podrške i rehabilitacijskog pristupa počinitelju u radu probacijskih službenika, pri čemu se posebno naglašava značaj intervencija usmjerenih na socijalnu reintegraciju počinitelja, s naglaskom na „Što funkcionira?“ pristupu (Bonta i Andrews, 2007; Maloić, 2016; Padfield, 2010) – Tablica 2.

Tablica 2. Modeli i intervencije dokazane učinkovitosti u okviru Što funkcionira? pristupa (Bonta i Andrews, 2007; Maloić, 2016; Padfield, 2010)

Modeli i intervencije dokazane učinkovitosti	
Modeli dokazane učinkovitosti — Što funkcionira?	— uz Rizik-potreba-respozivnost model (eng. <i>Risk-Need-Responsivity</i>) koji je ponajprije usmjeren na rizik i kriminogene potrebe, učinkovitim se pokazuje i Model dobrih života (eng. <i>Good Lives Model</i>). kao model usmjeren na pojedinca i na njegove snage (opširnije o obama modelima — Maloić, 2016)
Pojedinačni planovi	— trebaju biti razumljivi i smisleni i za zatvorenika, realni i dostižni, a ne samo ambiciozni i deklarativni
Tretmansi programi	— trebaju biti dostupni, pravovremeni, strukturirani i trebaju ih primjenjivati dobro educirani, dobro podržani i dobro supervizirani službenici
Obrazovni programi i programi razvoja vještina	— potrebni su edukacijski programi i programi razvoja vještina, koje osuđenici moguće nisu imali, ili su uslijed dugotrajnog zatvaranja zastarjele
Obiteljska i socijalna mreža potpore	— prema potrebi nužno je osigurati smještaj, zaposlenje te jačati obiteljsku i socijalnu mrežu potpore

Svakako je potrebno imati u vidu da različite razine vjerojatnosti kriminalnog recidiva podrazumijevaju i različite razine upravljanja rizikom, što determinira razliku u opsegu, učestalosti i intenzitetu različitih aktivnosti. Naime, počinitelj ne predstavlja viši rizik zato što ima specifičan čimbenik rizika, već više čimbenika rizika; u skladu s tim potrebno je osigurati širi opseg usluga i

intervencija usmjerenih na specifične kriminogene potrebe (Lovenkamp, Latessa i Holsinger, 2006). Stoga se naglasak sve više stavlja na međuresorne i međuagencijske modele upravljanja rizikom od kriminalnog povrata (Clift, 2010). Upravljanje rizikom, primjerice u Engleskoj, moguće je na trima razinama, od kojih je najpoznatija treća razina – *Multi Agency Public Protection Arrangements – MAPPA*, predviđena za najrizičnije počinitelje (Kemshall i Wood, 2007). Razine su prikazane u Tablici 3.

Tablica 3. Razine upravljanja rizikom (Kemshall i Wood, 2007)

MAPPA — razine upravljanja rizikom	
Razina 1	— rizikom upravlja jedna agencija odgovorna za počinitelje kod kojih je rizik procijenjen kao nizak do srednji, bez značajnijeg uključivanja drugih agencija
Razina 2	— zbog više razine rizika ili složenosti pojedinog slučaja podrazumijeva se uključenost više lokalnih agencija u upravljanju rizikom
Razina 3	— paneli višeagencijske zaštite društva (engl. <i>Multi-Agency Public Protection Panels</i>) — na toj razini se radi s počiniteljima koji su procijenjeni visokorizičnima, kada se rizikom zbog složenost slučaja i osiguravanja više resursa mora upravljati suradnjom na visokim razinama rukovođenja.

Jasno je da u rad s visokorizičnim počiniteljima uz zatvorski sustav trebaju biti uključeni i probacija, policija, socijalna skrb i druge službe i organizacije, uključujući i nevladin sektor, pri čemu je ključno da rade zajedno i koordinirano. Potrebno je težiti ravnoteži nadzora i rehabilitacijskih intervencija te osiguravanju učinkovitih programa i potrebnih socijalnih usluga u zajednici. Na taj način, uz odgovornost pojedinca, postaje jasnija i odgovornost društva za upravljanje rizikom i značaj sustavne responzivnosti. Naime, kriminogene potrebe nije dovoljno samo prepoznati, već je nužno osigurati i intervencije i usluge da bi se na njih odgovorilo, odnosno da bi se rizik smanjio jer u protivnome ostaje isti, a može i rasti. Stoga se ranije spomenuti razvoj aktualnih instrumenata u smjeru izrade individualnog plana, ali i izrade plana resursa u društvu za odgovor na kriminogene potrebe u okruženju počinitelja svakako čini dobrim smjerom.

AKTUALNI IZAZOVI I DILEME U HRVATSKOM KONTEKSTU

Uvođenjem sigurnosne mjere zaštitnog nadzora nakon punog izvršenja kazne zatvora u hrvatsko zakonodavstvo, javljaju se i prve dileme i izazovi u hrvatskom kontekstu.

Potreba i opravdanost uvođenja mjere

Posljednjih desetljeća možemo zamijetiti širenje opsega kaznenopravnih sankcija u hrvatskoj kaznenoj politici, od uvođenja probacijskih sankcija i mjera do uvođenja kazne dugotrajnog zatvora. Hrvatska se općenito u pitanju kriminaliteta ocjenjuje sigurnom zemljom (Getoš Kalac i Karlović, 2014; Kovčo Vukadin, 2005). S obzirom na navedeno postavlja se pitanje, jesu li Hrvatskoj uopće potrebne sigurnosne mjere nakon punog izvršenja kazne zatvora. Derenčinović (2014, str. 826) se u svojem radu osvrće na rasprave koje su prethodile uvođenju te mjere, uz zaključak da kazneno pravo, uvođenjem sigurnosnih preventivnih mjera nakon punog izvršenja kazne zatvora, postupno „gubi atribute instrumenta kriminalne politike i sve se više profilira kao instrument sigurnosne politike države“. Autor ističe da ne postoje nedvosmisleni i pouzdani prognostički kriteriji za utvrđivanje nečije buduće opasnosti, da koncept opasnosti nije sasvim jasan pravni koncept, a da je nedovoljno određen i u znanstvenom smislu.

S druge strane, hrvatski se zakonodavac u Obrazloženju KZ/11⁶ poziva na „njemačku literaturu“ kojom se zastupa pravo društva da se zaštiti od svojih opasnih članova, čak i kad oni u potpunosti izvrše zatvorsku kaznu na koju su osuđeni. Uvođenje te mjere obrazlaže se i presudom Europskog suda za zaštitu ljudskih prava, u predmetu Tomašić protiv Hrvatske, kojom je konstatirana manjkavost hrvatskoga pravnog okvira zaštite života ljudi od postupaka opasnih počinitelja kaznenih djela. Temeljem navedenoga, može se zaključiti da je hrvatski zakonodavac uveo sigurnosnu mjeru u prvom redu radi zaštite društva od opasnih počinitelja. Međutim, kao što će biti vidljivo u nastavku rada, postoji i drugačije tumačenje.

Uvođenje mjere

Mogućnost određivanja te mjere prvi je put propisana ranije spomenutim Kaznenim zakonom iz 2011. godine – KZ/11 (stupio na snagu 1. siječnja 2013.). Analizom je hrvatske legislative vidljivo da se zakonodavac zapravo ne služi pojmom opasni počinitelj, kao što to nalazimo u nekim državama, to jest nisu propisani kriteriji kojima bi sudovi počinitelja razmatrali opasnim, već su samo navedeni osnovni zakonski kriteriji za određivanje mjere.

Budući da se radi o relativno novoj mjeri u hrvatskom zakonodavstvu, a radi lakšeg praćenja izazova i dilema povezanih s čl. 76. st. 1. aktualno važećeg KZ/11 kojim je mjera propisana, uputno je članak prikazati u cijelosti.

<p>Zaštitni nadzor po punom izvršenju kazne zatvora</p> <p>Članak 76.</p> <p>(1) Ako je počinitelju izrečena kazna zatvora u trajanju od pet ili više godina za namjerno kazneno djelo ili u trajanju od dvije ili više godina za namjerno kazneno djelo s bilježjem nasilja ili za drugo kazneno djelo iz Glave XVI. ili XVII. ovoga Zakona za koje je izrečena kazna zatvora i ako je kazna u potpunosti izdržana jer osuđeniku nije odobren uvjetni otpust, nad njime će se odmah po izlasku iz zatvora započeti provoditi zaštitni nadzor sukladno članku 64. ovoga Zakona i posebne obveze iz članka 62. stavka 2. točke 7. do 13. ako su mu izrečene uz zaštitni nadzor.</p> <p>(2) Vrijeme provjeravanja traje tri godine osim ako je kazneno djelo iz stavka 1. ovog članka počinjeno na štetu djeteta kada vrijeme provjeravanja traje pet godina</p> <p>(3) Sud prilikom donošenja presude može odrediti da se zaštitni nadzor ne provodi ako ima razloga vjerovati da osoba neće počinuti novo kazneno djelo i bez njegova provođenja.</p>

Slika 1. Članak 76. važećeg KZ/11. – Zaštitni nadzor po punom izvršenju kazne zatvora

Potrebno je napomenuti da se u važećem KZ/11 glava XVI. odnosi na kaznena djela protiv spolne slobode, a glava XVII. na kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta.

Kriteriji za primjenu mjere

Iz prikazanog je članka 76. vidljivo da primjena te mjere ovisi o vrsti izrečene kazne i/ili o vrsti počinjenoga kaznenog djela. Zakonodavac je kao donju granicu za određivanje mjere, osim za kaznena djela s obilježjem nasilja i seksualne delikte, odredio pet godina zatvorske kazne (i više), dakle granicu kojom Vijeće Europe (2003) definira dugotrajni zatvor. Mjera se neće izvršiti ako se počinitelju odobri uvjetni otpust jer je zakonodavac ocijenio da bi mjeru bilo potrebno provoditi

⁶ Obrazloženje uz Konačni prijedlog Kaznenog zakona, Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo pravosuđa, Zagreb, listopad 2011., str. 156., preuzeto 13.1.2021. s https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2019-01-18/080229/PZE_866.pdf

samo kod počinitelja kaznenih djela kojima uvjetni otpust nije odobren. Na taj se način motivira počinitelja i uvažava očekivana učinkovitost rehabilitacijskih intervencija. U skladu s tekstem članka, mjera se neće izvršiti i ako sud presudom odredi da se mjera ne treba provoditi, to jest „ako sud ima razloga vjerovati“ da osoba neće počinuti novo kazneno djelo i bez provođenja mjere. Iz samog članka nije jasno temeljem čije i kakve procjene odnosno kriterija će sud donijeti takvu odluku, niti se na navedeno nailazi u drugim zakonskim propisima. Pitanje dostatnosti aktualno raspoloživih činjenica i okolnosti koje su poznate sudovima u vrijeme donošenja odluke o primjeni sigurnosne mjere zaštitnog nadzora nakon punog izvršenja kazne zatvora već je ranije otvorio i Derenčinović (2014).

Vrijedećim Zakonom o probaciji (Narodne novine, br. 99/18), člankom 15., propisano je da sud može zatražiti izvješće probacijske službe prilikom odlučivanja o izboru vrste i mjere kazne-nopravne sankcije, te bi se tim izvješćima sudovi mogli koristiti i pri razmatranju potrebe primjene te mjere. Međutim, iz Izvješća o radu probacijske službe za 2019. godinu (Ministarstvo pravosuđa, 2020a), vidljivo je da su probacijski uredi zaprimili svega 11 takvih zahtjeva od sudova, što iznosi tek 0,3% svih zaprimljenih zahtjeva za obavljanjem probacijskih poslova te godine. Istovremeno, analizirajući hrvatsku zakonodavnu i sudsku politiku kažnjavanja najtežih seksualnih delikata na štetu djece na području Republike Hrvatske u razdoblju od 2008. do 1017. godine, Rittossa (2018, str. 442) zaključuje da su kazne „i dalje sintetičke ocjene, impresije sudaca o najbolje odabranoj kazni“, dok u zaključku konstatira da „objašnjenja izbora vrste i mjere kazne i dalje predstavljaju *point faible* cjelokupne presude“. Mišljenje je autorice ovog rada da bi upravo izvješća probacijske službe mogla doprinijeti većoj kvaliteti sudskih odluka i samih presuda. Naime, pri izradi tih izvješća hrvatska probacijska služba provodi i procjenu rizika i kriminogenih potreba, procjenjujući i vjerojatnost od ponovnoga počinjenja kaznenog djela i od nanošenja ozbiljne štete. Pri tome, probacijski službenici koriste instrument 4. generacije pod nazivom Sustav procjene počinitelja (SPP), koji je razvijen u suradnji s engleskim ekspertima, uključuje i percepciju počinitelja i stručnu diskrecijsku procjenu službenika, kao i procjenu rizika zajednice od počinitelja kaznenog djela (Ministarstvo pravosuđa, 2015). U skorije se vrijeme očekuje i znanstvena validacija instrumenta (Sabljak, 2020). U prilog uključivanja procjene rizika u kazneni postupak govore i Hyatt i Chanenson (2016) navodeći da, unatoč postojećim izazovima, sudci na taj način mogu dobiti korisne standardizirane aktuarne podatke, a koji mogu biti jedan od kriterija, ne i jedini, za donošenje i obrazlaganje sudskih odluka.

Primjena mjere

Analizom obrazloženja čl. 76. važećeg KZ/11 koja su ponudili eminentni stručnjaci s područja prava, naročito se prijepornim čini stavak 1. zbog gotovo suprotstavljenih obrazloženja tog stavka – Tablica 4. (Novoselec i Martinović, 2019; Turković i sur., 2003).

Tablica 4. Obrazloženja čl. 76. važećeg KZ/11 (Novoselec i Martinović, 2019; Turković i sur., 2003)

Prema Turković i sur., 2013.	Prema Novoselec i Martinović, 2019.
— sud mora u presudi odrediti primjenu te sigurnosne mjere, kao što to čini i kod drugih sigurnosnih mjera, jer u protivnom ne bi imao tko izreći posebne obveze	— mjeru sud ne izriče presudom niti posebnom odlukom, već nastupa silom zakona
— sud može reagirati na nesuradnju otpuštenog zatvorenika temeljem članka 311. (neizvršavanje sudske odluke), budući je stavkom 2. propisana mogućnost kažnjavanja zatvorom do dvije godine za kršenje sigurnosne mjere određene pravomoćnom presudom	— osuđenik kod ove sigurnosne mjere ne može odgovarati za kazneno djelo neizvršavanja sudske odluke iz čl. 311. st. 2., jer se radi o sigurnosnoj mjeri koja bi bila određena sudskom presudom, a što je u skladu sa svrhom sigurnosne mjere, to jest ne može se kazniti osobu za to što ne pihvaća pomoć

Iako bi se temeljem ranije spomenutog Obrazloženja KZ/11, kao i tumačenja Turković i sur. (2013), moglo zaključiti da je uloga ove mjere u prvome redu zaštita društva, novije obrazloženje koje nude Novoselec i Martinović (2019) usmjerava prema tome da se radi o mjeri isključivo usmjerenoj na pomaganje počinitelju. Očekivati je da će takva suprotstavljena obrazloženja istog članka kod sudaca izazvati nedoumice. Nadalje, ako mjera nastupa automatizmom i nema posljedica za neizvršavanje, otvara se i pitanje upravljanja rizikom, odnosno zaštite društva takvom mjerom, čije izvršavanje otpušteni počinitelj može odbiti ili ignorirati bez ikakve reakcije kaznenopravnog sustava. Pritom je važno naglasiti da Hrvatska nema zakonskim odredbama propisanu mogućnost sigurnosnoga preventivnog zatvaranja, te je očekivati da će se prema počiniteljima, koji bi bili preventivno zatvoreni u državama koje tu mogućnost imaju (kao što je to npr. Njemačka), postupati na slobodi. Dodatno, ta će se mjera primjenjivati samo kod počinitelja kojima nije odobren uvjetni otpust, dakle kod kojih zbog njihove nesuradnje nije postignut napredak tijekom zatvorske kazne. Stoga se ne čini realnim očekivati intrinzičnu motivaciju tih počinitelja za suradnjom u zajednici, nakon što je suradnja izostala tijekom zatvorske kazne i nije odobren uvjetni otpust.

Posebne obveze iz čl. 62. st. 2. od točke 7. do točke 13. vrijedećeg KZ/11, člankom 76. istaknute da se mogu izreći uz tu mjeru odnose se u prvom redu na različite zabrane, dok se tek naznačuje i mogućnost izricanja drugih obveza primjerenih s obzirom na kazneno djelo. Iz obrazloženja čl. 76. važećeg KZ/11 koje nude Novoselec i Martinović (2019) – ranije prikazano Tabličnim prikazom 4., nije jasno izriču li se posebne obveze presudom ili ne i može li se primijeniti čl. 311. st. 2. u slučaju njihova kršenja. Također, vidljivo je da je zakonodavac izostavio jasno naznačiti mogućnost određivanja posebnih obveza iz članka čl. 62. st. 2. od točke 1. do 6. važećeg KZ/11, koje se odnose na obvezu nastavka obrazovanja, psihijatrijskog liječenja, odvikavanja od ovisnosti o alkoholu, drogama ili drugim ovisnostima. Teško je dokučiti zašto nije jasno naznačena mogućnost odabira i tih posebnih obveza uz sigurnosnu mjeru, a navedeno se ne obrazlaže objavljenim tumačenjima članka 76 važećeg KZ/11. Naime, europskim je preporukama uz potrebu ograničavanja i nadzora, jasno naglašena i nužnost rehabilitacijskih napora.

Nadalje, prvotno je 2011. godine člankom 76. KZ/11 vrijeme provjeravanja bilo propisano u trajanju od jedne godine, s time da je sud mogao vrijeme provjeravanja prije njegova isteka na

prijedlog probacijske službe produljiti za još jednu godinu. Izmjenama KZ/11 dolazi 2019. godine i do izmjene te odredbe, na način da je vrijeme provjeravanja određeno u trajanju od tri godine, osim ako je kazneno djelo počinjeno na štetu djeteta, kada vrijeme provjeravanja traje pet godina. S obzirom na značajno produljenje roka provjeravanja, nužnim se sada čini propisati i obveznu periodičnu reviziju razine rizika, to jest opasnosti koju predstavlja počinitelj kaznenog djela, odnosno obvezno periodično preispitivanje potrebe daljnjeg izvršavanja mjere. U svrhu podržavanja rehabilitacijskih napora i aktivnosti počinitelja u procesu njegove socijalne reintegracije, uputnim se čini i otvaranje mogućnosti skraćivanja vremena provjeravanja u slučaju smanjenja razine rizika odnosno opasnosti koju počinitelj predstavlja za društvo.

Izvršavanje mjere

Za izvršavanje je ove mjere primarno nadležna probacijska služba. U čl. 76. st. 1. važećeg KZ/11 propisano je da se zaštitni nadzor provodi u skladu s čl. 64. KZ/11, a kojim je propisana i obvezna izrada pojedinačnog programa postupanja. Dodatno, člankom 11. Zakona o probaciji koji je na snazi propisan je način izvršavanja zaštitnog nadzora, uz obvezu izrade procjene kriminogenog rizika i tretmanskih potreba, temeljem čega se potom izrađuje pojedinačni program. U tom su dijelu, dakle, uzete u obzir europske preporuke.

Međutim, od 1. siječnja 2013. godine do 31. prosinca 2020. godine hrvatska je probacijska služba zaprimila svega dvije presude hrvatskih sudova kojima je određena ta mjera, pri čemu do sada nije izvršena nijedna hrvatska presuda u kojoj bi bila izrečena takva mjera (Ministarstvo pravosuđa, 2020b). Jedna presuda nije izvršena jer je počinitelju odobren uvjetni otpust, dok je temeljem druge izvršavanje kazne zatvora još u tijeku. Jedinu takvu mjeru koju je izvršila hrvatska probacijska služba izrekao je austrijski sud, dok je hrvatski sud samo nadzirao izvršavanje (Maloić i Brkić, 2019). Postoji mogućnost da sudci u presudama određuju tu sigurnosnu mjeru, u skladu s obrazloženjem Turković i sur. (2013), ali da se mjera potom ne izvršava jer je odobren uvjetni otpust bez uključivanja probacijske službe, te da se stoga presude službi ne dostavljaju. Druga je mogućnost da sudci čl. 76. važećeg KZ/11 tumače u skladu s obrazloženjem koje nude Novoselec i Martinović (2019), to jest da ta mjera nastupa automatizmom. Moguće je i da praksa općenito nije prihvatila tu mjeru upravo zbog izostanka jasnijih odredaba o njezinoj primjeni. U prilog navedenom govore Novoselec i Martinović (2019), navodeći da je ta mjera u Njemačkoj daleko jasnije i detaljnije razrađena zakonskim odredbama.

ZAKLJUČNE PREPORUKE ZA HRVATSKI KAZNENOPRAVNI SUSTAV I PRAKSU

Mjere koje se izvršavaju nakon izvršene kazne zatvora, a bez počinjenja novoga kaznenog djela, opravdano dovode do mnogih rasprava, a ponekad i do postupaka pred Europskim sudom za ljudska prava. Nema dvojbe, kao što je u radu istaknuto i obrazloženo, da se radi o društveno, stručno i znanstveno važnoj temi. Ključni je izazov na koji način zaštititi društvo od opasnih počinitelja kaznenih djela, uz istovremeno minimalno nužno i opravdano ograničavanje njihovih temeljnih ljudskih prava i sloboda. U potrazi za mogućim rješenjima, uvijek kada je to moguće, potrebno je

težiti uravnoteženom i proporcionalnom odgovoru u okviru pitanja rizika i prava. Inozemna nas iskustva uče da se radi o vrlo složenu izazovu, pri čemu su moguće njemačka iskustva s Europskim sudom za ljudska prava doprinijela tomu da u Hrvatskoj i nadalje nije propisana sigurnosna mjera zatvaranja nakon punog izvršenja kazne zatvora. Nadalje, rezultati provedenih istraživanja upućuju da se ni kliničkim ni aktuarskim pristupom još uvijek ne mogu garantirati točne procjene rizika odnosno opasnosti koju predstavlja počinitelj. Stoga na tragu suvremenih spoznaja i europskih preporuka, svaka država pa i Hrvatska, pokušava iznaći što optimalnije rješenje u postupanju s počiniteljima za koje se procjenjuje da predstavljaju, odnosno da bi mogli predstavljati visok rizik, odnosno opasnost za društvo i nakon izvršene kazne zatvora. Za učinkovitu zaštitu društva od opasnih odnosno visokorizičnih počinitelja nužna su adekvatna zakonska rješenja. U hrvatskom se zakonodavstvu, prema mišljenju autorice, neka zakonska rješenja mogu ocijeniti adekvatnima i konstruktivnima – Tablica 5.

Tablica 5. Adekvatna zakonska rješenja vezana uz sigurnosnu mjeru zaštitnog nadzora nakon punog izvršenja kazne zatvora

Adekvatna zakonska rješenja	
Kazneno djelo i/ili visina zatvorske kazne kao kriterij za mogućnost primjene mjere; mjera se izriče u sudskom postupku temeljem počinjenog kaznenog djela	— na taj su način uvažene primjedbe koje se upućuju aktuarnoj pravdi u smislu preventivnog kažnjavanja samo temeljem procjene rizika
Mogućnost individualiziranog pristupa	— zakonodavac je ostavio mogućnost sudu da procijeni okolnosti koje bi ukazivale da određivanje ove mjere nije potrebno, ako se ne radi o visokorizičnom odnosno opasnom počinitelju, čak i kada su zadovoljeni osnovni zakonski preduvjeti
Poticanje zatvorenika na suradnju tijekom kazne, uz uvažavanje dokazane učinkovitosti rehabilitacijskih intervencija	— slijedom europskih preporuka zatvorenika se potiče na resocijalizaciju, uz mogućnost da se mjera ne izvrši, ako zatvorenik ostvari uvjete za uvjetni otpust

Međutim, imajući u vidu da se radi o relativno novoj mjeri u hrvatskom zakonodavstvu i praksi, ne čude i inicijalni izazovi i dileme. Različita tumačenja stavka 76. st. 1. važećeg KZ/11 eminentnih pravnih autoriteta nedvojbeno upozoravaju na potrebu jasnijeg propisivanja članka, ponajprije da bi se izbjegle nedoumice vezane uz svrhu mjere, način određivanja (automatizam ili određuje sud), ali i vezane uz mogućnost reakcije kaznenopravnog sustava u slučaju počiniteljeva odbijanja/ignoriranja izvršavanja mjere i posebnih obveza. Autorica je ovog rada mišljenja da bi taj članak valjalo jasnije propisati u smjeru kako ga tumače Turković i sur. (2013), pri čemu bi svakako trebalo jasnije propisati i temelje (način procjene, specifične kriterije) za sudsku odluku da se mjera ne odredi kada zakonske pretpostavke za njezino određivanje postoje. Naime, iako zakonodavac izrijekom ne govori o opasnim počiniteljima, s obzirom na europske preporuke, nedvojbeno je na koje se počinitelje ta mjera odnosi. Nadalje, bilo bi uputno jasnije naznačiti mogućnost određivanja svih člankom 62. st. 2. važećeg KZ/11 propisanih posebnih obveza uz tu mjeru, a što bi uostalom bilo i u skladu s europskim preporukama, kao i već spomenutom suvremenom praksom, koju opisuje Padfield (2010).

Aktualno bi svakako bilo korisno istražiti i analizirati sudsku praksu primjene sigurnosne mjere zaštitnog nadzora nakon punog izvršenja kazne zatvora. Zbog zaista malog broja zaprimljenih presuda, načine procjene i upravljanja rizikom u hrvatskom kontekstu vezano uz tu mjeru zasad nije moguće analizirati. No, to će biti potrebno u budućnosti, kada (i ako) ta mjera zaživi u praksi. Analizom inozemnih iskustava, izazova i dilema jasno je da je procjena rizika iznimno složeno pitanje, pri čemu je upravljanje rizikom naročito zahtjevno kod opasnih odnosno visokorizičnih počinitelja.

Temeljem analiza i rasprava prikazanih u radu, ključne su preporuke autorice ovog rada za hrvatski kaznenopravni sustav i praksu prikazane Tablicom 6.

Tablica 6. Zaključne preporuke za hrvatski kaznenopravni sustav i praksu

Zaključne preporuke za hrvatski kaznenopravni sustav i praksu	
Preciznija zakonska regulativa	U svrhu učinkovitije primjene potrebno je jasnije i preciznije propisati primjenu i izvršavanje ove sigurnosne mjere.
Uvođenje aktuarne i kliničke procjene u proces donošenja odluke	Kod donošenja sudskih odluka sukladno europskim preporukama bilo bi potrebno uključiti i kliničku i aktuarsku procjenu, što je moguće realizirati traženjem izvješća probacijske službe, za što zakonska mogućnost postoji, ali je izrazito zapostavljena i sudovi ju koriste u zanemarivo malom broju. Aktuarni instrument procjene koji koristi probacijska služba potrebno je validirati i razvijati u skladu sa suvremenim spoznajama, uz kontinuiranu edukaciju službenika. Pri tome je potrebno imati u vidu kritike koje se upućuju aktuarnoj, ali i kliničkoj procjeni rizika i načinima njihove provedbe
U provedbi težiti ravnoteži nadzora i rehabilitacije, uz <i>Što funkcionira?</i> pristup	Sukladno europskim preporukama i u hrvatskom je zakonodavstvu i praksi potrebno težiti ravnoteži nadzora i rehabilitacije, pri čemu krajnji cilj treba biti učinkovita socijalna reintegracija počinitelja
Osigurati međusektorsku suradnju na višim razinama	S obzirom na zahtjevnost rada s ovim počiniteljima, potrebno je osigurati međusektorsku suradnju, a u posebno rizičnim i zahtjevnim slučajevima i suradnju na viskom razinama rukovođenja, kako bi se kod počinitelja kod kojih se očekuje izraženije poteškoće u socijalno reintegraciji osigurali potrebni resursi i pravodobnost intervencija
Znanstveno praćenje primjene i provođenja mjera	Nužna je objektivna i sveobuhvatna znanstvena evaluacija učinkovitosti, u svrhu unapređenja primjene i izvršavanja mjere, a prema potrebi i zakonskih promjena

Primjenu i izvršavanje te mjere bit će nužno pomno pratiti, te prema potrebi iskustvima i novim izazovima prilagođavati i/ili nadopunjavati postojeće zakonske propise. Unatoč izazovima provođenja empirijskih istraživanja, zbog malog broja počinitelja kod kojih se primjenjuju i izvršavaju mjere nakon kazne zatvora, te potrebnoga protoka duljeg vremenskog razdoblja, bilo bi u budućnosti uputno provesti ovakva istraživanja i u Hrvatskoj. Osim unapređivanja izvršenja mjere, temeljem rezultata istraživanja moglo bi se dodatno razmotriti i argumentirati eventualnu potrebu uvođenja odnosno neuvođenja mjere preventivnoga sigurnosnog zatvaranja nakon izvršenja kazne zatvora u Hrvatskoj. U tom smjeru svakako bi bile korisne dodatne znanstvene i stručne analize problemskih pitanja povezanih s preventivnim zatvaranjem, uz preporuke za hrvatsko zakonodavstvo i kaznenopravnu praksu. Vezano uz potrebu uvođenja te mjere, autorica je sklona prikloniti se mišljenju koje iznosi Derenčinović (2014), kojim ne isključuje potrebu uvođenja te mjere, no ključnim preduvjetima smatra strateško promišljanje i djelovanje te veći znanstveni i stručni angažman svih relevantnih struka u naporima prevladavanja postojećih izazova i dilema povezanih s tom mjerom.

LITERATURA

- Andrews, D. A. i Bonta, J. (2010). *The Psychology of Criminal Conduct*. New Jersey: Matthew Bender.
- Andrews, D. A., Bonta, J. i Wormith, J. S. (2006). The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need Assessment. *Crime and Delinquency*, 52(1), 7-27. <https://doi.org/10.1177/0011128705281756>
- Bonta, J. i Andrews, D. A. (2007). *Risk-Need-Responsivity Model from Offender Assessment and Rehabilitation 2007-2006*. Ottawa: Public Safety Canada.
- Bullock, K. (2010). The Construction and Interpretation of Risk Management Technologies in Contemporary Probation Practice. *British Journal of Criminology*, 51(1), 120-135. <https://doi.org/10.1093/bjc/azq056>
- Byrne, J. i Pattavina, A. (2006). Assessing the role of clinical and actuarial risk assessment in an evidence-based community corrections system: Issues to consider. *Federal Probation*, 70(2), 64-67.
- Byrne, J. i Pattavina, A. (2017). Next generation assessment technology: The potential and pitfalls of integrating individual and community risk assessment. *Probation Journal*, 64(3), 242-255. <https://doi.org/10.1177/0264550517720851>
- Clift, S. (2010). Working together to manage risk of serious harm. U A. Pycroft i D. Gough (ur.), *Multi-agency working in criminal justice: control and care in contemporary correctional practice* (str. 59-109). Bristol: The Policy Press.
- Collins, M. E. (2014). Risk Assessment Tool Literature Review. Maryland State Commission on Criminal Sentencing Policy. Preuzeto s: http://www.msccsp.org/Files/Reports/RA_Tool_Literature_Review_Sept2014.pdf (26.1.2021.).
- Council of Europe (2003a). Recommendation Rec(2003)22 of the Committee of Ministers to member states on conditional release (parole). Preuzeto s: <https://rm.coe.int/16800ccb5d> (12.1.2021.).
- Council of Europe (2003b). Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners. Preuzeto s: <https://pjp-eu.coe.int/documents/41781569/42171329/CMRec+%282003%29+23+on+the+management+of+life+sentence+and+other+long+term+prisoners.pdf/bb16b837-7a88-4b12-b9e8-803c734a6117> (13.1.2021.).
- Council of Europe (2014). Recommendation CM/Rec(2014)3 of the Committee of Ministers to member States concerning dangerous offenders. Preuzeto s: <https://pjp-eu.coe.int/documents/41781569/42171329/CMRec+%282014%29+3+concerning+dangerous+offenders.pdf/cec-8c7c4-9d72-41a7-acf2-ee64d0c960cb> (14.1.2021.).
- Cullen, F. T. i Gendreau, P. (2001). From Nothing Works to What Works: Changing Professional Ideology in the 21st Century. *Prison Journal*, 81(3), 313-338. <https://doi.org/10.1177/0032885501081003002>
- Defence Solicitors London (2018). The Definition of Dangerous Offender in UK. Preuzeto s: <https://www.defencesolicitorslondon.co.uk/the-definition-of-dangerous-offender-in-uk> (2.9.2020.).
- Derenčinović, D. (2014). Sigurnosno zatvaranje "opasnih" delinkvenata – podsjetnik iz Strasbourga. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 64(5-6), 817-831.
- Getoš Kalac, A. i Karlović, R. (2014). Kriminologija i pogibeljni kriminal u Hrvatskoj i u globalnom kontekstu – stanje jučer, danas i sutra. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 64(5-6), 1121-1145.
- Hanson, R. K. i Harris, A. J. R. (2000). *The Sex Offender Need Assessment Rating (SONAR): A Method for Measuring Change in Risk Levels 2000-1*. Ottawa: Department of the Solicitor General of Canada.

- Harris, P., M. (2006). What Community Supervision Officers Need to Know About Actuarial Risk Assessment and Clinical Judgment. *Federal Probation*, 70(2), 8-14.
- Heeder, E. (2012). Off risking: Offender risk assessment and the correctional assessment and intervention system. Graduate Student Theses, Dissertations, & Professional Papers, 714. Preuzeto s: <https://scholarworks.umt.edu/etd/714> (21.1.2021.).
- Holsinger, A. M., Lurigio, A. J. i Latessa, E. J. (2001). Practitioners' Guide to Understanding the Basis of Assessing Offender Risk. *Federal Probation*, 65(1), 46-50.
- Hyatt, J. i Chanenson, S. L. (2016). The Use of Risk Assessment at Sentencing: Implications for Research and Policy. Villanova Law/Public Policy Research Paper No. 2017-1040. Preuzeto s: <https://ssrn.com/abstract=2961288> (21.1.2021.).
- James, J., Eisen, L. i Subramanian, R. (2012). A View from the States: Evidence-Based Public Safety Legislation. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 102(3), 821-850.
- John Howard Society of Ontario (2005). The Law and High-Risk Offenders. Preuzeto s: <https://johnhoward.on.ca/wp-content/uploads/2014/09/facts-21-the-law-and-high-risk-offenders-january-2005.pdf> (3.11.2020.).
- Kazneni zakon. *Narodne novine*, 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19.
- Kemshall, H. (2001). *Risk Assessment and Management of Known Sexual and Violent Offenders: A review of current issues*. London: Home Office.
- Kemshall, H. i Wood, J. (2007). Beyond public protection: An examination of community protection and public health approaches to high-risk offenders. *Criminology and Criminal Justice*, 7(3), 203-222. <https://doi.org/10.1177/1748895807078860>
- Keyzer, P. i Blay, S. (2006). Double Punishment? Preventive Detention Schemes Under Australian Legislation and their Consistency with International Law: The Fardon Communication. *Melbourne Journal of International Law*, 7(2), 407-424.
- Kovčo Vukadin, I. (2005). Stanje i kretanje kriminaliteta u Republici Hrvatskoj. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 12(2), 279-325.
- Lovenkamp, C. T., Latessa, E. J. i Holsinger, A. M. (2006). The Risk Principle in Action: What Have We Learned From 13,676 Offenders and 97 Correctional Programs? *Crime and Delinquency*, 52(1), 77-93. <https://doi.org/10.1177/0011128705281747>.
- Maloić, S. (2015). Probacija prema punoljetnim počiniteljima kaznenih djela - pomoć ili nadzor?. *Kriminologija & socijalna integracija*, 23(1), 157-179.
- Maloić, S. (2016). Dominantna načela i modeli tretmanskog rada s punoljetnim počiniteljima kaznenih djela u zajednici. *Kriminologija & socijalna integracija*, 24(2), 115-139. <https://doi.org/10.31299/ksi.24.2.6>
- Maloić, S. i Brkić, G. (2019). Razvoj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava – idemo li u dobrom smjeru?. *Kriminologija & socijalna integracija*, 27(1), 100-119. <https://doi.org/10.31299/ksi.27.1.5>
- Maloić, S. i Rajić, S. (2012). Potreba i značaj razvoja suradnje probacijskog sustava i sustava socijalne skrbi u RH. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(1), 29-52.
- Michaelsen, C. (2012). 'From Strasbourg, with Love'—Preventive Detention before the German Federal Constitutional Court and the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*, 12(1), 148–167. <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngr046>
- Ministarstvo pravosuđa (2015). *Sustav procjene počinitelja – Priručnik*. Interni materijal.

- Ministarstvo pravosuđa (2020a). Izvješća o radu probacijske službe za 2018. godinu. Preuzeto s: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-10-01/102608/IZVJESCE_PROBACIJSKA_SLUZBA_2019.pdf (12.11.2021.).
- Ministarstvo pravosuđa (2020b). *Analiza zaprimljenih presuda sigurnosne mjere po isteku kazne zatvora*. Interni materijal.
- Mühlenbrock, H. (2020). "Sicherungsverwahrung" (preventive detention) in Germany under the scrutiny of the ECHR. Master's Thesis. Riga Graduate School of Law.
- Novoselec, P. i Martinović, I. (2019). *Komentar Kaznenog zakona. I knjiga: Opći dio*. Zagreb: Narodne novine.
- O'Malley, P. (2008). Experiments in Risk and Justice. *Theoretical Criminology*, 12(4), 451-470. <https://doi.org/10.1177/1362480608097152>
- Padfield, N. (2010). The sentencing, management and treatment of 'dangerous' offenders. Final Report. European Committee on Crime Problems, Council for Penological Co-operation. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168070f091> (4.11.2020.).
- Phillips, J. (2011). Target, audit and risk assessment cultures in the probation service. *European Journal of Probation*, 3(3), 108-122. <https://doi.org/10.1177/206622031100300308>
- Pösl, M. i Dürr, A. (2012). Germany's System of Preventive Detention Considered Through the European Court of Human Rights and the German Federal Constitutional Court. *European Criminal Law Review*, 2(2), 158-181. <https://doi.org/10.5235/219174412802604216>
- Raynor, P. i Robinson, G. (2009). Why help offenders? arguments for rehabilitation as a penal strategy. *European Journal of Probation*, 1(1), 3-20. <https://doi.org/10.1177/206622030900100102>
- Rettenberger, M. i Eher, R. (2006). Actuarial Assessment of Sex Offender Recidivism Risk: A Validation of the German Version of the Static-991. *Sexual Offender Treatment*, 1, 1-11.
- Ricijaš, N. (2006). Instrumenti procjene djece i adolescenata – mogućnosti primjene kod probacije za maloljetnike. *Ljetopis socijalnog rada*, 13(2), 271-295.
- Ricijaš, N. (2012). *Procjena, planiranje i izvještavanje u izvršavanju maloljetničkih alternativnih sankcija*. Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih RH.
- Rittossa, D. (2018). Kažnjavanje počinitelja najtežih seksualnih delikata na štetu djece u RH: zakonski okviru i postojeća sudska praksa. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 25(2), 417-445.
- Robert, D. (2007). Actuarial Justice. U M. Bosworth (ur.), *Encyclopedia of Prisons & Correctional Facilities*, 1, 11-14. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Robinson, G. (2002). Exploring risk management in the probation service: contemporary developments in England and Wales. *Punishment and Society*, 4(1), 5-25. <https://doi.org/10.1177/14624740222228446>
- Sabljak, K. (2020). Norveški financijski mehanizam 2014-2021. – Jačanje zaštite ljudskih prava i javne sigurnosti kroz unaprjeđivanje kapaciteta probacijske službe. *Probacijski bilten*. Ministarstvo pravosuđa.
- Siegel, L. J. i Bartollas, C. (2011). *Corrections Today*. Wadsworth: Cengage Learning.
- Silver, E. i Miller, L., L. (2002). A Cautionary Note on the Use of Actuarial Risk Assessment Tools for Social Control. *Crime and Delinquency*, 48(1), 138-161. <https://doi.org/10.1177/001128702048001006>

- Slobogin, C. (2012). Preventive Detention in Europe, the United States and Australia. *Vanderbilt Public Law Research Paper Working Paper No. 12-27, Vanderbilt Law and Economics Research Paper No. 12-20*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2094358>
- Turković, K., Novoselec, P., Grozdanić, V., Kurtović Mišić, A., Derenčinović, D., Bojanić, I., Munivrana Vajda, M., Mrčela, M., Sanja, N., Roksandić Vidlička, S., Tripalo, D. i Maršavelski, A. (2013). *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb: Narodne novine.
- Urbaniook, F., Rossegger, A. i Endrass, J. (2006). Can high-risk offenders be reliably identified? *Swiss Medical Weekly*, 36(47-48), 761-768. <https://doi.org/2006/47/smw-11578>
- VanBenschoten, S. (2008). Risk/Needs Assessment: Is This the Best We Can Do? *Federal Probation*, 72(2), 38-42.
- Zakon o probaciji. *Narodne novine*, 99/18.
- White, T. F. (2005). Re-Engineering Probation Towards Greater Public Safety: A Framework for Recidivism Reduction through Evidence-Based Practice. Court Support Services Division, State of Connecticut, Judicial Branch. Preuzeto s: http://www.cjpc.org/Re_EngineeringProb_ct1105.pdf (11.9.2013.).
- Whitty, N. (2007). Risk, Human Rights and the Management of a Serious Sex Offender. *Zeitschrift für Rechtssoziologie*, 28(2), 201-212.

TREATMENT OF DANGEROUS OFFENDERS AFTER FULL EXECUTION OF PRISON SENTENCE: CHALLENGES AND DILEMMAS

Snježana Maloić

Ministry of Justice, Sector for Probation

ABSTRACT

This paper discusses possible ways of dealing with dangerous adult offenders after full execution of prison sentence, i.e. measures implemented against this type of offenders worldwide, based on high risk of recommitting a serious criminal offense and causing serious harm to future victims, in line with risk assesment. This is a very controversial topic, subject to numerous debates, and, indeed, relevant in Croatia in light of introduction of the protective supervision security measure after full execution of a prison sentence. The aim of this paper is to highlight the necessity for clear and effective national legislation related to this measure and the need for its implementation and enforcement in accordance with European recommendations and current insights. This paper analyzes European recommendations, experience from selected countries, challenges and dilemmas related to these measures, and specific challenges related to risk assessment and risk management. In addition to critical analysis of current challenges and dilemmas in the Croatian context, specific recommendations for the Croatian criminal justice system and practice are presented in conclusion.

Keywords: secure preventive detention, protective supervision, dangerous offenders, risk, criminal recidivism